

Puk Witte

Puk Witte is adviseur bij Sardes en redacteur van DNM.

E-mail: p.witte@sardes.nl

Met medewerking van Isabella Corba (voormalig stagiair Sardes) en Karin Hoogeveen (adviseur en onderzoeker bij Sardes).

Van onbewust ongelijk naar bewust gelijk

Rotterdamse leraren po en vo reflecteren op hun advies- en plaatsingspraktijk

Elk jaar opnieuw ontstaat landelijk discussie over (on)gelijke kansen bij de overgang po-vo: zo blijken eindadvies en plaatsing van leerlingen samen te hangen met onder andere de opleiding van ouders. Zo ook in Rotterdam, wat voor het Rotterdamse schoolbestuur BOOR reden was om in actie te komen. Om de kansen van leerlingen met laagopgeleide ouders en ouders met een migrantenachtergrond te vergroten, hebben BOOR, de vereniging van samenwerkende Rotterdamse schoolbesturen FOKOR, Universiteit Maastricht en Sardes de handen ineengeslagen. Afgelopen schooljaar is (met financiering van Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek) onderzocht of de adviezen 'eerlijker en beter' worden als leraren uit po en vo met elkaar aan de hand van leerlingdata in gesprek gaan in professionele leergemeenschappen (PLGs). In dit artikel gaan we in op de vraag hoe deze interventie in de praktijk uitpakte.

De ongelijke praktijk van het schooladvies

Het schooladvies is geen perfecte voorspeller van het uiteindelijke niveau van een leerling, maar blijkt - in combinatie met testcores - voor de meeste leerlingen wél een relevante indicator voor juiste plaatsing te zijn. We weten echter ook uit landelijk onderzoek dat schooladviezen samenhangen met de achtergrond van leerlingen. Zo krijgen leerlingen van ouders met

lage inkomens bij dezelfde testresultaten regelmatig een lager schooladvies dan leerlingen van ouders met hogere inkomens. En dat is problematisch: leerlingen met een advies dat niet aansluit bij hun leerpotentieel kunnen onderpresteren en/of een lagere motivatie, interesse en schoolbetrokkenheid ontwikkelen, waardoor zij blijven zitten, naar een lager niveau afstromen of zelfs helemaal stoppen met school.

Dat er bij gelijke testresultaten verschillende adviezen gegeven worden, is niet zo verwonderlijk. Denessen (2021) kaart vier problemen met het advies aan, die deze verschillen helpen verklaren. Zo is het niet duidelijk hoe ver het advies vooruit moet kijken: gaat het om een passend instroomniveau of de verwachting van het te behalen vo-diploma? Ook is niet vastgelegd op welke bronnen het advies gebaseerd moet zijn en hoe die onderling gewogen moeten worden, waardoor de verschillen tussen leraren en scholen groot kunnen zijn. Een derde probleem is dat het advies uitgaat van een lineaire ontwikkeling van een leerling, terwijl leraren weten dat de ontwikkeling vaak niet lineair verloopt.

Het schooladvies is geen perfecte voorspeller van het uiteindelijke niveau van een leerling maar wél een relevante indicator voor juiste plaatsing.

En ten slotte speelt dat het advies mensenwerk is, dus deels subjectief en vatbaar voor (onbewuste) vooroordelen. In de praktijk zijn er overigens ook nog andere problemen, zoals de druk van ouders, de neiging om leerlingen te behoeden voor faalervaringen en een te beperkt zicht op het vo om een goede inschatting te kunnen maken.

Onderzoeksopzet

De Universiteit Maastricht heeft als uitvoerder van het Nationaal Cohortonderzoek Onderwijs de beschikking over veel data rondom de overgang po-vo. Medewerkers raakten hierover in gesprek met mensen van het Rotterdamse onderwijsbestuur BOOR. Samen bedachten ze hoe waardevol het zou zijn als deze data meer gebruikt zouden worden voor bewustwording van de problematiek rondom de eindadvisering en de plaatsing binnen het vo, en verbetering hiervan. En dan niet bij bestuurders en beleidsmakers, maar juist bij

De lastige praktijk van het eindadvies

Denessen (2021) noemt verschillende problemen met de praktijk van het eindadvies. Deze waren herkenbaar en werden binnen de PLG's bovendien nog aangevuld. De meest opvallende noemen we hier:

- **Hoe ver kijkt het advies vooruit?**

Deelnemers bleken zeer verdeeld over deze vraag en waren verrast dat hierover verschillende opvattingen bestaan. Ze zouden graag zien dat hier een Rotterdamse afspraak over komt, zodat in de toekomst in elk geval in Rotterdam helder is hoever het advies vooruit kijkt.

- **De rol van de ouder**

Alhoewel iedereen het eens was dat advisering de taak van het onderwijs is, blijkt de druk van (vaak hoogopgeleide) ouders in het adviestraject groot en moeilijk te negeren. Zeker het afgeven van een pro- of vmbo-basisadvies vinden leraren spannend.

- **Bronnen voor het advies**

Tijdens de sessies bleek dat deelnemers heel verschillende zaken laten meewegen bij een advies. De gesprekken rondom casuïstiek gaven deelnemers inzicht in de subjectiviteit van het betrekken van veel achtergrondgegevens en hoe die subjectiviteit vaak ten koste gaat van leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond of een lage SES.

- **Behoeden voor faalervaringen**

Bij twijfel wordt er soms voorzichtig geadviseerd, omdat leraren de leerlingen willen behoeden voor een faalervaring. Dit is mogelijk vaker het geval bij introvertere leerlingen of leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte, waardoor ook hier ongelijkheid kan ontstaan. In gesprek rees de vraag of het terecht is dat dit wordt betrokken bij het advies of dat deze afweging aan de ouders en leerling is.

- **Weinig zicht op het voortgezet onderwijs**

Het po heeft soms weinig zicht op wat het vo kan bieden aan ondersteuning. Als een leerling de havo aan zou kunnen, maar een achterstand in de Nederlandse taal nog een belemmering is, geef je dan een vmbo-til advies? Of is er een havo-school die de leerling hier de eerste periode nog extra in kan ondersteunen en is een havo-advies dus passend?

Een aantal veel voorkomende problemen bij het eindadvies. Ontleend aan Denessen, 2021.

degenen die een sleutelrol spelen bij deze overgang: leraren en vo-onderbouwcoördinatoren. Zo ontstond het idee om in Rotterdam PLG's te vormen, waarbinnen deze data centraal zouden staan. Door deelname van FOKOR werd het een bestuursoverstijgend project. Sardes participeerde vanwege haar inhoudelijke expertise

op het vlak van kansen(on)gelijkheid en ruime ervaring met procesbegeleiding.

Er werden in totaal vier groepen gevormd die gedurende schooljaar 2021-22 vijf keer bij elkaar kwamen; vanwege coronamaatregelen gebeurde dit twee keer online. Elke groep bestond uit 8 à 13 deelnemers van

verschillende scholen uit het po en vo. Tijdens de vijf bijeenkomsten gingen de deelnemers aan de hand van verschillende werkvormen in gesprek over het proces van advisering en plaatsing en de dilemma's die daarbij komen kijken. Bij de vormgeving van het programma van de bijeenkomsten werd zoveel mogelijk aangesloten bij wat we weten over effectieve PLG's. De PLG-werkwijze had tot doel om leraren bewust te maken van mogelijke vooroordelen die van invloed zijn op advisering en plaatsing, en om advisering en plaatsing tot stand te brengen waarbij de achtergrondkenmerken van leerlingen geen of minder een rol spelen. Een belangrijke onderzoeksvraag was of de uitwisseling in schooloverstijgende PLG's, ook tussen po en vo, leidt tot een lerende houding en meer gebruik van data bij advisering en plaatsing. Met als doel: minder onder- en overadviesing en effectievere plaatsing.

De PLG's in de praktijk

Tijdens de eerste bijeenkomst presenteerde de Universiteit Maastricht landelijke cijfers over kansengelijkheid bij het schooladvies. Data van FOKOR lieten zien dat ook in Rotterdam kansengelijkheid bij de overgang van po naar vo voorkomt. Deze cijfers hielpen om de vinger op de zere plek te leggen, wat de urgentie zeer helder maakte voor alle deelnemers. Met de NCO-rapportages konden scholen ook hun eigen praktijk bestuderen en analyseren hoe zij het zelf doen op dit vlak. Helaas lukte het niet alle deelnemers om via hun bestuur de NCO-rapportage van hun school in handen te krijgen. Waar dit wel lukte, bleek het daarnaast lastig om de data met het oog op kansengelijkheid goed te interpreteren. Waardevolle informatie wordt in de praktijk daardoor nauwelijks benut om te reflecteren op advisering en plaatsing.

De betrokkenheid van deelnemers tijdens de bijeenkomsten was hoog. De deelnemers lieten tijdens de PLG-bijeenkomsten merken een grote verantwoordelijkheid te voelen voor een zorgvuldig en eerlijk advies- en plaatsingstraject. De voorbereidingstijd op de bijeenkomsten was echter vaak beperkt en de aanwezigheid was wisselend. Er waren veel uitvallers en afmeldingen voor bijeenkomsten; corona heeft daar een grote rol in gespeeld.

De deelnemers waren tijdens de bijeenkomsten zeer geïnteresseerd in het onderwerp, open over hun eigen praktijk en ze waren bereid daarop te reflecteren. De combinatie van deelnemers van verschillende scholen uit po en vo had voor de deelnemers grote meerwaarde. Er bleken veel vragen en onduidelijkheden rondom het proces van plaatsing en de start op het vo in de bijeenkomsten te kunnen worden opgehelderd. Deze behoefte aan uitwisseling leidde echter nauwelijks tot contacten buiten de PLG om. Deelnemers namen bovendien maar beperkt zelf het initiatief om zaken uit te zoeken, te delen of te agenderen.

De onderzoekers constateerden dat van de werkvormen vooral leidden tot bevestiging van de eigen overtuigingen. Bij een intervisie-opdracht aan de hand van een ingebrachte casus herkenden leraren van verschillende scholen veel bij elkaar en waren blij gelijkgestemden te vinden. Tegelijk bleek dat ze hierbij soms hun opvattingen en overtuigingen vooral versterkten en juist niet ter discussie stelden. De begeleider was dan degene die de kritische vragen stelde of data of onderzoek aanhaalde die een ander gezichtspunt naar voren brachten. Het voeren van een 'Lagerhuisdebat', waarbij ook andere dan de eigen standpunten moesten worden verdedigd, maakte juist dat deelnemers soms wel een breder perspectief ontwikkelden. De selectie van de werkvormen en de rol van de procesbegeleider daarbinnen, blijken dus van belang.

Conclusies

Een doel van de PLG's was om leraren bewust te maken van vooroordelen die van invloed kunnen zijn op advisering en plaatsing. Afgaande op de evaluatie van de bijeenkomsten hebben de PLG's daar inderdaad aan bijgedragen: de data vergrootten het gevoel van urgentie en de literatuur en de verschillende werkvormen hielpen om te onderzoeken hoe ongelijkheid kan ontstaan.

Bewustwording is echter nog niet hetzelfde als een nieuwe advies- en plaatsingspraktijk. Soms bleven bepaalde overtuigingen bestaan ('de thuissituatie is een belangrijke voorspeller en moet dus worden

meegewogen'). Daarnaast helpt het niet dat er geen voorschriften zijn over welke bronnen wel en niet betrokken dienen te worden bij het advies. Zo hebben veel basisscholen tegenwoordig aandacht voor de ontwikkeling van de executieve functies van leerlingen – maar betekent dat dan ook dat de prestaties op dit vlak moeten worden meegewogen bij het advies? Ook bleek dat leraren niet altijd durven te vertrouwen op resultaten van de LVS-toetsen (met name door het frequent gemelde oefenen van deze toetsen) en is op sommige scholen de drempel om aanvullend onderzoek bij leerlingen (bijv. een NIO-onderzoek) te doen hoog. Daarnaast is er vanuit het project geen opvolging voor de PLG binnen de scholen, dus de vraag is hoe sterk de borging van de opgedane kennis zal zijn.

Zelf aan de slag

In Rotterdam bezinnen de schoolbesturen zich momenteel op een vervolg, maar ook voor besturen en scholen in andere delen van het land kan het zinvol zijn te reflecteren op de advies- en plaatsingspraktijk. Voor eenieder die dit overweegt, delen we hierbij wat belangrijke lessen. De combinatie van deelnemers uit het po en het vo bleek een belangrijke succesfactor. Een andere belangrijke voorwaarde is de facilitering van deelnemers in tijd voor deelname en voorbereiding en de begeleiding van de PLG door iemand die goed thuis is in de materie en niet te beroerd is af en toe een minder populair standpunt in te nemen. Ook is het van belang deelnemers te ondersteunen bij het verzamelen en goed interpreteren van beschikbare data. Bij zo'n actieve rol van de procesbegeleider is het risico echter wel dat de verantwoordelijkheid voor de PLG teveel bij de procesbegeleider komt te liggen en leraren minder initiatief tonen. Om dat te voorkomen moeten de wederzijdse verwachtingen bij de start van de PLG helder zijn en moet de procesbegeleider een niet té faciliterende houding aannemen.

Heb je (nog) geen mogelijkheden om een dergelijke PLG in te richten, maar wil je binnen je eigen school wel aan de slag met de advies of plaatsingspraktijk? Dan zijn er ook nog wat tips. Allereerst bevelen we de Handreiking Schooladvisering van het Ministerie van OCW (nog bij velen onbekend) van harte aan. Hierin worden per stap van het adviesproces veel bruikbare tips gegeven. Een andere tip is om met het team de simulatie van de Onderwijsinspectie in te vullen. Op basis hiervan is te zien of verschillende teamleden op basis van dezelfde informatie tot dezelfde adviezen komen. Ook raden we schoolleiders aan de NCO-rapportage van de eigen school op te vragen en te analyseren met het team: wat valt op, wat vinden we daarvan en waar moeten we mee aan de slag? En maak het bestuderen van dit type data tot een gewoonte: stimuleer (ook rondom de advisering) een professionele, lerende cultuur. En tot slot: zorg ervoor dat leraren po en vo elkaar ontmoeten en van gedachten kunnen wisselen over advisering en plaatsing. ■

Referenties:

- Denessen, E. (2021), Schaf het schooladvies in groep 8 af. In Hoogeveen, K. & Studulski, F.(red). *Scheuren in het Fundament. De toekomst van kinderopvang en funderend onderwijs*. Sardes.

Meer lezen:

- www.rijksoverheid.nl/documenten/brochures/2020/10/12/handreiking-schooladvisering
- www.nationaalcohortonderzoek.nl
- www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/overgang/interactieve-simulatie-basisschooladvies